

Ur Kyrkobalken

Her byrias laghbok väsgöta.

Krister är fyrst i laghum warum. Þa är cristna var oc allir cristnir, konongär, böndär oc allir bocarlär, biscopär oc allir boclärdör män

Här börjar västgötarnas lagbok.

Kristus är först i vår lag. Därnäst är vår kristna tro och alla kristna, konung, bönder och alla bofasta män, biskop och alla boklärda män.

Ur Om mandröp

[4]

Þrel dräper man ättäpen, han ma eigh heta þegns bani. Bonde skal böta aruä bot ok ättar bot, eigh friþ flyia, num han uili eigh böta.

Träl dräper man av ätt, han må ej kallas fri mans bane. Bonde skall böta arvingebot och ättebot, ej fly fredlös, annat än om han icke vill böta.

[5]

Dräpär maþär svänskan man eller smalenskän, innan konongsrikis man, eigh västgöskan, böte firi atta örtogher ok þrettan markär ok änga ätar bot. Niu markär a kononger a mandrapi ok sva allir män.

Dräper någon svensk man eller småländsk, en man från konungariket, men ej västgötsk, böte därför åtta örtugar och tretton marker men ingen ättebot. Nio marker äger konungen av mandröp och likaså alla män.

Dräpar kona man, þa skal mälä a man þen skyldästä. Han skal botum varþä ällär frid flyia.

Dräper kvinna man, då skall man föra talan mot närskyldaste man. Han skall svara för böter eller fly fredlös.

Dräpar maþär danskan man allä norän man, böte niv markum.

Dräper någon dansk man eller norsk, böte nio marker.

Dräpär maþär vtlänskan man, eigh ma frid flyia or landi sinu oc j äth hans.

Dräper någon utländsk man, ej skall han fly fredlös ur sitt land och till hans ätt.

Dräpär maþär vtlänskän prest, böte sva mykit firi sum härlänskan man. Prästar skal i bondalaghum värä.

Dräper någon utländsk präst, böte lika mycket för honom som för inländsk man. Präst skall vara i bondelag.

Varþär suþärman dräpin ällär änskär maþär, ta skal böta firi marchum fiurum þem sakinä sökir, ok tvar marchar konongi. Bondä hvar gaf ter af aþrum sin rät.

Blir söderman dräpt eller engelsman, då skall man böta för honom fyra marker till den som väcker åtal och två marker till konungen. Var bonde gav därav sin rätt åt den andre.

Dräpär maþär þrel mans, böte firi markum þrem, num han uiti han fiughurrä markä värdan. Þa skal han sva böta. Ängin a þär sak a vtän saksökän.

Dräper någon en mans träl, böte för honom tre marker, såvida han icke styrker att han är värd fyra marker. Ingen har del däri utom målsäganden.

[9]

Far maþär hem at manni, väittar hanum hemsokn, dräpär han af sär a hymustokkä sinum, giui döþum sak, dömi vgildän han a þingi.

Går någon hem till annan, gör hemgång hos honom, dräper han honom i nödvärn vid sin husknut, före talan mot den döde och döme honom ogill på tinget.

[10]

Gärs maþär lösvittingär, liggär a skoghum ok ränir, dräpär maþär man af sär, giui döþum sak, dömi vgildän han a tingi.

Gör någon sig till lösdrivare, ligger på skogen och rånar, dräper någon honom i nödvärn, före talan mot den döde och döme honom ogill på tinget.

[11]

Dräpär maþär man i siangu hos kono sinni, ällär annarstad laglika mæþ vittnum takin, taki bulstär oc bläiur, föri til þings, lati sea blod ok bänð, giui döþum sak ok uittni mäd tvänni tylftum nämдар mans uittnum ok härasshöfþingä, ok läggi sitan vgildän han a þingi.

Dräper någon en man i sängen hos sin hustru eller annorstädes, lagligen tagen med vittnen, tage han bolster och lakan, före dem till tinget, låte se blod och banesår, före talan mot den döde och styrke det med tvenne tolfter vittnen av nämndemän och med häradshövding och döme honom sedan ogill på tinget.

Ur Botamål

Dräpar maþär man i kirkiu, þät är niþingsvärk.

Dräper någon en man i kyrka, det är nidingsverk.

Dräpar maþär man a þingi, þät är niþingsvärk.

Dräper någon en man på ting, det är nidingsverk.

Gangär maþär a grit oc görä sät, hämnir maþär þiufs, hämnir maþär räpsingär a þingi mæþ sarum ällär meþ drape ällär mæþ brännu, þät är niþingsvärk, firigiort landi ok lösum örum.

Bryter någon fred eller gjord förlikning, hämnas någon på tjuv, hämnas någon för straff, ådömt på ting, med sår eller med dråp eller med brand, det är nidingsverk; han har förverkat land och lösöre.

Hugger maþär baþär händär af manni, dräpar maþär souen man, þät är niþingsvärk.

Hugger någon båda händerna av en man, dräper någon en sovande, det är nidingsverk.

Þät är niþingsvärk at bärä sciold iuir þangbreccu, häriär a sit eighit land, firir giort iord, lansuist ok lösum örum.

Det är nidingsverk att bära sköld över tångbrink. Härjar han i sitt eget land, har han förverkat jord, rätt att bo i landet och lösöre.

Bindär maþär man i skoghä viþ trä, þät er niþingsvärk.

Binder någon en man vid träd i skogen, det är nidingsverk.

Skytär maþär in at lyurä ok dräpar man, dräpar i löghu ällär i bastughu, dräpar þa han nöte þarwa sinä, stingir vt bāþin öghun a manni, skiär tungu ör höfþi manni, hoggär af baþa fötär af manni, dräpar maþär kono, þät är niþingsvärk alt. Hun a e friþ til mot ok til mässu, aldrigh äru sva mykil uigh i mällum mannä.

Skjuter någon in genom rökfång och dräper en man, dräper i bad eller badstuga, dräper då han gör sitt tarv, stinger ut båda ögonen på en man, skär tungan ur huvudet på en man, hugger båda fötterna av en man, dräper någon en kvinna, det är allt nidingsverk. Hon har alltid fred till möte och till mässa, hur stor än striden må vara mellan män.

Dräpar maþär lönär droten sin, þät är niþingsvärk.

Dräper någon sin husbonde, det är nidingsverk.

Dräpar maþär man i ölbenk mæþ knivi, sitir vm knif ok kötsticki mæþ hanum, þät är niþingsvärk.

Dräper någon en man i ölbänk med kniv, då han delar kniv och köttstycke med honom, det är nidingsverk.

Huggär man bu mans niþär, gärs at goruarghär, þät är nitingsvärk.

Hugger någon ned en annans boskap, gör sig till gorvarg på den, det är nidingsverk.

Löper maþär a härskip ok gyärs bunkabitär, maþär standär a halsi ok a höfþi ok häriär man, þät är niþingsvärk.

Löper någon på härskipp och gör sig till sjörövare, står han på en annans hals eller huvud och övar våld mot honom, det är nidingsverk.

Ur Ärvdabalken

[12]

Far maþär af landi, sätär brytiä firi bo, sighir at han skal gangä til Roms, þa skal bryti bo varþa til iamlangä. Siþan skal arvi varþa ok iki bryti länger, num arvi uili.

Far en man ur landet, sätter bryte för boet, säger att han skall gå till Rom, då skall bryten svara för boet under ett år. Sedan skall arvingen svara därför och icke bryten längre, om icke arvingen vill.

Far maþär af landi, sytär huspreä i bo, havir barn i knä ok annat i kviþi, far cristindom, vändir han häl ok nakkä at hemkynnum ok stighär fotum af fostär landi, þär skulu arvär värä, er skyldasti uaru hanum, þa han heman for, en han kombär eig aftär til hemkynnä.

Far en man ur landet, sitter hustrun i boet, har ett barn i knät och ett annat i kvedet, får det kristning, vänder han häl och nacke åt hembygden och stiger med fötterna från fosterlandet, då skola de vara hans arvingar, som voro honom mest närskyllda, då han hemifrån for, om han ej kommer åter till hembygden.

Ingsins mans arv takär han, män i Girklandi sitär.

Ingen mans arv tager han, medan han sitter i Grekland.

[13]

Ligia män tver siuker, baþir i eno husi, är huar annars arvi, liuir annar sua längi äftir annan, at han viþ husli takar, þa är han hans arvi.

Ligga två män sjuka, båda i samma hus, är envar den andres arvinge, lever den ene så mycket längre efter den andre, att han tager nattvarden, då ärver han honom.

Dör maþär i by, annar i aþrum by, baþir a eno dögrä, farä män i mote, sighir hvar aþrum döþä þerrä, hvarghi þerrä är annärs arvi.

Dör en man i by, en annan i annan by, båda på samma dag, fara män varandra till mötes, ge deras död tillkänna, ingendera ärver den andre.

Brännä män tver inni, bapir sänþär, hvargi þerrä är annars arvi.

Brinna två män inne, båda på samma gång, ingendera ärver den andre.

Druknä tuer, bapir a enu skipi, hvarghi þarra är annars arve.

Drunkena två, båda på samma skepp, ingendera ärver den andre.

Skilias män hemä, far annar a skip ällär til skogs, dör hin är hemä var ok þen findär döþen, är heman for, ok vet eigh a hvat dögre är han do, hvarghi þerrä är annars arvi.

Skiljas män hemma, far den ene på skepp eller till skogs, dör den som hemma var, och den finnes död, som hemifrån for, och vet man ej, vilken dag han dog, ingendera ärver den andre.

Ur Rättslösbalken

[1]

Sveär eghe konong at taka ok sva vräkä. Han skal mät gislum ovan fara ok i Östragötland. Þa skal han sändi män hingät gärä til aldra göta þings. Þa skal laghmapär gislä skiptä, tua sunnan af landi ok tua norþän af lande. Siþan skal aþra fiurä män af landi gärä med þem. Þer skulu til lunäbäkkär motä farä. Östgöta gisla skulu þingat fylgiä ok vittni bärä, at han är sva inländär, sum lagh þerrä sigiä. Þa skal alþra götä þing i gen hanum nämnä. Þa han til þings kombär, þa skal han sic allum götom trolekän sväriä: at han skal eigh rät lagh a landi varu brytä. Þa skal lagmapär han fyrst til konungs dömä ok siþen aþrir þer, är han biþar. Konongär skal þa þrim mannum friþ giuä þem, är eig hava niþingsvärk giort.

Svear äga att konung taga, så ock vräka. Han skall med gisslan fara uppifrån landet till Östergötland. Då skall han skicka sändemän hit till alla götars ting. Då skall lagmannen utse gisslan, två män från södra delen av landet och två från norra delen av landet; sedan skall han sända fyra andra män från landet med dem. De skola fara till Junabäck att möta honom. Östgötarnas gisslan skall följa honom dit och bära vittne, att han har kommit in i deras land så som deras lag säger. Då skall man sammankalla alla götars ting honom till mötes. Då han kommer till tinget, skall han svärja att vara trogen mot alla götar: han skall icke bryta rätt lag i vårt land. Då skall lagmannen först döma honom till konung och sedan andra, som han beder därom. Konungen skall då giva fred åt tre män, som icke ha gjort nidingverk.

[5]

Kallär mapär man bykkiuhuälp. "Hvar är þät", sighir han. "Þu", koþ han. "Iak skyrskutä þy, at þu kalläþe mik vkuäþins orþ". Þät är sextanörtoghä sak i hvan lot. Han skal hanum þing uisä ok skyrskutä vittni latä bärä at endagha ok vitä mäþ tylptär eþe. Biþi sva sär guþ holl ok vattum sinum, at "þu kalläþe mik vkuäþins orþ, ok þu äst sandär at sak þerri, är iak giuar þär". Sva skal vkuäþins orþ sökiä ok firnär orþ.

Kallar någon en annan för hundvalp. "Vem är det?" säger han. "Du", svarar han. "Jag kungör för vittnen, att du kallade mig med okvädinsord." Det är sexton örtugars sak i varje lott. Han skall stämma honom till ting och på endag låta bära vittne om kungörande och styrka det med tolvmannaed, bedja Gud vara honom och hans vittnen nådig, "så sant som du kallade mig med okvädinsord, och du är skyldig till den sak, som jag tiltalar dig för". Så skall man åtala för okvädinsord och skändliga ord.

Kallär mapär annän frälsgivä, þän ätboren är, ällär sigir: "Iak sa, at þu rant en firi enom ok hafþi spyut a baki", þät är vkuäþins orþ, þränni sextanörtoghä sak.

Kallar någon en annan frigiven, som är ättboren, eller säger: "Jag såg att du sprang, en för en, och hade spjut på din rygg", det är okvädinsord, sexton örtugars sak tre gånger.

"Iak sa, at mapär sarþ pik." "Hvar är þät." "Þu", koþ han. "Iak skyrskutä þu, at þu kalläþe mik vkväþins ord ok firnär orþ". Þät är sextanörtoghä sak i hvan þriþiung.

"Jag såg, att en man drev otukt med dig". "Vem är det?" "Du", sade han. "Jag kungör för vittnen, att du kallade mig med okvädinsord och skändliga ord". Det är sexton örtugars sak i varje tredjedel.

"Iak sa, at þu atti viliä viþ ko ällär märe". Þät är firnär orþ, þränni säxtanörtogä sak. Þät skal sökia a händär hanum. Kumbär eigh ne viþ.

"Jag såg, att du hade din vilja med ko eller märr". Det är skändliga ord, sexton örtugars sak tre gånger. Det skall man åtala honom för. Han kan icke säga nej därtill.

"Iak sa at þv atti moþor þina" Þät är firnär orþ ok þrenni sextanörtoghä sak ok kombär eigh ne viþ.

"Jag såg, att du lägrade din moder". Det är skändliga ord och sexton örtugars sak tre gånger. Och han kan icke säga nej därtill.

Þättä äru vkväþins orþ kono. "Iak sa, at þu reet a quiggrindu lösharäþ ok i trols ham, þa alt var iamrift nat ok dagher". Kallar hanä kunna firigärä kono ällär ko, þät är vkuäþins ord. Kallär kono hortutu, þät är vkuäþins ord. Kallar kono haua at faþur sin ällär strukit hava barn sit fra sär ällär hava myrt sit barn, þättä äru firnär orþ.

Detta är okvädinsord till kvinna: "Jag såg att du red på gårdsgården med utslaget hår i trolleskepnad, då det vägde jämt mellan natt och dag". Säger man, att hon kan förgöra kvinna eller ko, det är okvädinsord. Kallar en man en kvinna för hortuta, det är okvädinsord. Säger man, att hon har haft umgänge med sin fader eller att hon har fördrivit sitt foster eller att hon har mördat sitt barn, det är skändliga ord.

All þessi synda mal skal fyrst uþ þræst sin talä ok eigh brapá vp mæp awnd ällär vrez uiliä, num han säki sik at þrim markum.
[---]

Om alla dessa synder skall man först tala med sin präst och icke brusa ut i hätskhet och vredesmod, med mindre man gör sig skyldig att böta tre marker.

Ur Tjuvabalken

[3]

Takär maþär þiuf sin ok þiuft mæp, bindi þiuf a bak ok lepe til þings mæp tua vittnismän, þa är vittnä a þinge han sannän þiuf värä; mæp tolf mannum a þingi gangä þäs at sväriä, at "han är fuldär þiuuer, þy är han värþär lif sit latä." Siþän skal han döma

til hogs ok til hangä,
til draps ok til döþä,
til torfs ok til tiäru,
vgildän firi arvä
ok äftimäländä
sva firi kyrkyu
sum firi konungä.
[---]

Tager någon sin tjuv och tjuvgodset med, bakbinde han tjuven och lede honom till tings med två vittnen, som vittna på tinget att han är sann tjuv; med tolv män skall han gå på tinget och svärja att "han är full tjuv; därför är han värd att låta sitt liv". Sedan skall man döma honom

till hugg, och till hängning,
till dråp och till död,
till torv och till tjära,
ogill för arvinge
och eftermälande
såväl för kyrka
som för konung.

[5]

Värþer maþär stolen, vräkär fiät äptir, fällir i kiäfli, fyrst skal by letä. A grännä skal kallä. Þer skulu mæp gangä. Leþer eigh fiät or by, þa skal ranssakä. Eig mughv grännär ranssak syniä. Grännär skulu i garþ gangä þäs fyrst är näst är grun a. Han skal rum kallä ok bebez ransak. Bonþe skal eig ranssak syniä än han är sialuär hemä. Han skal vpp latä sin inuistär hus, þät är kornskyämmä ok matskämmä ok symnskämmä, þe þry äru inuistar hus. En annur hus, bæþi

laþa ok nöthus, þät heter vthus, þo at las se firi.

Blir en man bestulen, följer tjuvens spår, märker dem med stickor, först skall man söka i byn. Byamännen skall han tillkalla. De skola gå med. Leder ej spåren ur byn, då skall man göra husrannsakan. Ej må byamännen vägra husrannsakan. Byamännen skola först gå till dens gård, som man närmast har misstanke till. Honom skall man kalla ut och bedja om husrannsakan. Bonde skall ej vägra husrannsakan, om han själv är hemma. Han skall upplåta sina visthus, det är kornbod och matbod och sovstuga. De tre äro visthus. Men andra hus, både lada och fähus, de kallas uthus, även om lås är för dem.

Nu skal bonde hus vpp lätä. Nu skal bonde þän, sins haur mist, ok annar mæp hanum ingangä, þän är þer troä þapir. Þapir skulu þer iuirlösir uärä ok lösgiuþir ok barföttir, bundit brökär uþ knä, ok sua ingangä. Þer skulu letä i þem hvsum. Hittir sit inni vndir las ok lykki, är þet hult halmi, þa är sa þiuuär at. Þa skal þiuf takä, þem saklöst, firi þy at han är sanþär þiuuer, ok hvarghin gitär han þerre sak mæp laghum rundit [---]

Nu skall bonde öppna husen. Nu skall den bonde, som har mistat sitt, gå in och en annan med honom, som de båda tro på. Båda skola vara utan rock och med lös gördel och barfota och ha byxorna uppbundna vid knäna. Så skola de gå in. De skola leta i de husen. Hittar han sitt därinne under lås och regel, är det höljt med halm, då är bonden tjuven. Då skall man taga tjuven, saklost för dem, ty han är sann tjuv, och aldrig kan han med ed fria sig från den saken. [---]

Nu än hittir i luctu ällär lästu kari, ark ällär kistu, þär havir husprea lykil til, þa är hvsprea þiuuär. Vill eigh bonde laghbötä, þa skal hvspreo takä ok a bak bindä, til þings förä firi allä götä ällär firi häräþ. Vill þa bonde lösä hospreo sinä mæp laghum rättum, þa skal kono lösä latä, firi þy at kona är ovormaghi. Hvn a eigh hug ok eigh hangä utan firi trolskap.

Om man hittar det i stängd eller låst lår, i skrin eller kista, som husfrun har nycklarna till, då är husfrun tjuven. Vill icke bonden böta enligt lag, då skall man taga husfrun och bakbinda henne och föra henne till tings, inför alla götar eller inför härad. Vill då bonden lösa sin hustru enligt rätt lag, då skall man giva kvinnan fri, ty kvinna är övermage. Hon får icke huggas eller hängas utom för trolldom.

[17]

Stäþär maþär þräl sin ällär ambut, kallär fra sä stolet uärä ällär rantakit, þa skal han taksätiä. Þa skal syunätting firi þem gärä, sum i tak gäk. Taki skal þän uarä vþ siunätting, är i handum haur. Sa a vitu, är i handum haur, än uittni fäs. Vittni firi hemä föt mæp tylptär eþe ok tväggiä mannä vittnum. Biþi sva sär guð holl ok uattum sinum, at "iak födde han hemä i husum ok häskap. Þer diþi ok drak miolk af moþor spina. Þär uar i kläþum uafþär ok i uaggu lagþer.

Þy a iak han
ok þu ikki i"
[— —]

Finner någon sin träl eller trälkvinna, säger att den är honom frångången med stöld eller rån, då skall han sätta i tak. Sedan skall han sätta sjunätting för den som gick i tak. Borgensmannen skall kalla den som innehar trälen till sjunättingen. Den som innehar trälen har vitsord, om vittnen stå att få. Han styrke att den är hemmafödd, med tolvmannaed och två mäns vittnesbörd. Han bedje Gud vara honom och hans vittnen nådig, så sant som "han föddes hemma bland mina hushjon, där drack han mjölk ur modersbrösten, där blev han lindad och lagd i vagga – jag äger honom och inte du"

Ur Fornämesbalken

[6]

Föþär fä ok leghu fä,
tækkiu fä ok nam fä,
þy skal warþä
firi aldri vangömslu:
sult ok klauí
byargh ok bro,
vatn ok dy,
varghi ok þiuvi.

þässi äru al wangömslä. Þem skal al aptär bötä mæþ tylptar eþe.

Firi ofävli
skal eigh warþä;
þässi äru ofävli:
asikkiä, eldär,
raan, byorn,
stingär ok starui.

*Foder-fä och lego-fä,
taksatt fä och pantat fä,
dem skall man vakta
för all vanvård:
svält och klave,
berg och bro,
vatten och dy,
varg och tjuv.*

Allt detta är vanvård. Det skall allt återgäldas med tolvmannaed.

*För övermakt
bär ingen ansvar;
detta är övermakt:
åska, eld,
rån, björn,
buksting och stelkramp.*

[7]

Þän a härä, är händir.
Þän a räf, är reser.
Þän a vargh, är vinþär.
Þän a biorn, är betir.
Þän a älgh, är fällir.
Þän a otär, är or a takär.

*Den äger hare, som griper.
Den äger räiv, som driver upp.
Den äger varg, som övervinner
Den äger björn, som jagar.
Den äger älg, som faller.
Den äger utter, som tar den ur å.*

Þättä är lecara rätar.

Detta är lekares rätt.

Uarþär lekäri barþär, þät skal e vgilt uarä. Varþär lekari sargarþär, þen sum mæþ gighu gangar ällär mæþ fiþlu far ällär bambu, þa skal kuighu taka otamä ok flytiä up a bäsing. Þa skal alt har af roppo rakä ok siþän smyria. Þa skal hanum fa sko nysmurþä. Þa skal lekärin takä quighuna vm roppo, mæþär skal til huggä mæþ huassi gesl. Gitär han haldit, þa skal han hauä þän gota grip ok niutä, som hundär gräs. Gitär han eigh haldit, havi ok þole þät sum han fek, skam ok skapä. Biði alþrigh haldär rät än huskonä hudstrukin.

Blir lekare slagen, det skall alltid vara ogillt. Blir lekare sårad, en som går med giga eller far med fiol eller trumma, då skall man taga en otam kviga och föra henne upp på bäringen. Sedan skall man raka allt hår av svansen och sedan smörja den. Sedan skall man giva honom nysmorda skor. Sedan skall lekaren taga kvigan om svansen, och en man skall slå till med en skarp piska. Kan han hålla henne, då skall han hava det goda djuret och njuta det, som hund njuter gräs. Kan han ej hålla henne, have och tåle vad han fick, skam och skada. Han bedje aldrig om mera rätt än en hudstruken trälkvinna.